

УДК 338. 436

О. В. Ульянченко,
 д. е. н., професор, член-кореспондент НААН України,
 Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва, м. Харків
 ORCID ID: 0000-0002-2762-5938

М. А. Крутько,
 к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку та аудиту, Харківський національний технічний
 університет сільського господарства імені Петра Василенка, м. Харків
 ORCID ID: 0000-0002-9474-104X

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.18.5

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

A. Ulyanchenko,
 Doctor of Economics Sciences,
 Professor, Corresponding Member of the NAAS of Ukraine,
 Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchayev, Kharkov
 M. Krutko,
 PhD in Economics, Associate Professor, Department of Accounting and Audit,
 Kharkiv Petro Vasilenko National Technical University of Agriculture, Kharkov

TENDENCIES FOR THE DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE AGRARIAN ECONOMY SECTOR

Запропоновані результати дослідження, які представлені в науковій статті, направленні на розкриття основного економічного завдання, що містить у собі агропромислова інтеграція через деталізацію та виокремлення основних параметрів формування чинників впливу, факторів залежності та тенденцій розвитку таких процесів. У статті запропоновано теоретико-методологічну викладку щодо забезпечення сталих інтеграційних процесів, які характерні для аграрного сектору економіки України. Систематизовано та запропоновано переваги та недоліки участі господарюючих суб'єктів у подібних процесах. Встановлено, що розвиток інтеграційних процесів супроводжується взаємозалежними економічними відносинами в системі ринкового середовища, нормативно-правового регулювання та налагодження виробничих процесів, що формують загальну картину позитивного сприйняття та значення агропромислової інтеграції для АПК та економічної безпеки країни.

The results of the research, which are presented in the scientific article, are aimed at revealing the main economic task, which involves agro-industrial integration by detailing and distinguishing the basic parameters of the formation of factors of influence, factors of dependence and tendencies of development of such processes. The article presents a theoretical and methodological statement on ensuring sustainable integration processes that are characteristic of the agricultural sector of the Ukrainian economy as an example of innovative measures in the system of economic relations. The main advantages and disadvantages of participation of economic entities in such processes are systematized and named. It is established that the development of integration processes is accompanied by interdependent economic relations in the system of market environment, regulatory regulation and adjustment of production processes, which form a general picture of the positive perception and importance of agro-industrial integration for agriculture and economic security of the country. The groups of factors having external and internal character of influence according to the current economic conditions are distinguished. The main aspects of advantages and disadvantages for business entities that are intended to apply the agro-industrial integration mechanisms in the long-term perspective are revealed. This will allow such farms to assess the potential benefits, effects and risks that may arise in the process of integration change. In the process of studying the main provisions and tendencies for stimulating the development of integration processes in the agricultural sector of the country's economy, the basic standards for the normal development of integration processes of the agricultural sector of the Ukrainian economy are set. It is established that the main factors in which priority vectors are laid to guide in the

system of ensuring the normal further development of such processes for the economic security of the country, have mainly positive tendencies and influence on the development of economic entities that are included in the system of integration changes.

*Ключові слова: тенденції, інтеграційні процеси, розвиток, аграрний сектор, економіка.
Key words: tendencies, integration processes, development, agrarian sector, economy.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сьогоденних економічних умовах, в яких доводиться займатися господарською діяльністю підприємствам аграрного сектору економіки України, можна з впевненістю говорити про перспективність досліджень в частині економічної безпеки, яку потрібно розглядати через призму продовольчої в тому числі. Зміст та значення економічної безпеки будь-якої країни трактується з розкриттям максимальної вагомості результативності діяльності як країни, окремої галузі, сфери чи сектору, так і окремого господарючого суб'єкта. Значення економічної стабільності підприємства виступає фундаментом для спонукання та налагодження подальшої економічної спроможності в масштабних розмірах, які виходять за рамки одного господарюючого суб'єкта і створюють потужну економічну систему з налагодженим механізмом взаємодії та нормальної господарської діяльності. Одним із дієвих способів господарювання і виступають інтеграційні процеси в рамках свого повноцінного прояву.

Відкритими залишаються питання в частині основних структурних елементів та тенденцій, які притаманні інтеграційним процесам під час нормальної господарської діяльності, важливість розкриття та окреслення таких тенденцій підкріплює той факт, що існує досить багато економічних думок в частині трактування подібних тенденцій. Деякі науковці дотримуються думки, що варто розглядати інтеграцію як простий механізм взаємодії, який підрозділяється на горизонтальну та вертикальну форму прояву для інших інтеграційних процесів — дієвий інноваційних засіб по виведенню господарюючих суб'єктів з кризового стану чи нарощення виробничих та інших потужностей. Тобто чітко окреслюється проблема в виокремленні та взаємоузгодженні тенденцій розвитку та перспективності інтеграційних процесів для сільськогосподарського виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченням питань економічного змісту та наповнення сутності трактування, форм прояву та принципів і тенденцій в частині інтеграції, інтеграційних процесів та агропромислової інтеграції займалися такі вітчизняні та іноземні вчені-економісти: М. Алле, Б. Балас, Г.М. Калетнік, М.Й. Малік, А.Г. Мазур, Ю.О. Нестерчук, В.Г. Андрийчук та інші. Під час дослідження наукового доробку таких дослідників можна зробити висновок, що потребують дослідження в частині виокремлення основних чинників та способів прояву, через які можливо повністю розкрити та виокремити ті тенденції та принципи, які реально покажуть на що здатні сучасні економічні механізми, до яких і належить агропромислова інтеграція.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою проведення досліджень є ідея загальної інтеграції в рамках позитивних тенденцій та принципів

аграрного сектору. Достатній рівень знань та перспективних результатів, які отримає в кінцевому результаті господарююча одиниця, і як потужний стимул для стабілізації економічної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основним пріоритетом функціонування цілісної економічної системи будь-якої країни є її економічна безпека, яка виступає гарантом соціальної стабільності та спроможності забезпечити базові потреби населення країни в глобальному значенні та природі існування. На мікрорівні підприємницької діяльності — стабільність вхідних і вихідних матеріальних потоків для провадження нормальної господарської діяльності підприємства. За таких умов можна говорити про доцільність налагодження просторових зв'язків та пошуку нових інноваційних заходів щодо підвищення економічної ефективності господарюючих суб'єктів для гарантування подальшої економічної безпеки країни у цілому.

У своїй праці Т.О. Костюк визначає економічну безпеку сільського господарства як комплекс умов, необхідних для мінімізації внутрішніх та зовнішніх загроз виробництву сільськогосподарської продукції із забезпеченням високого рівня екологізації, соціалізації та конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на світових агроекономічних ринках [1, с. 81].

У контексті запропонованого трактування структури для забезпечення сталого розвитку сільського господарства з позиції економічної безпеки, на нашу думку, варто доповнити та виокремити продовольчу безпеку, яка виступає основною соціально-економічною формою забезпечення споживчих потреб населення країни.

Виникає потреба у чіткій регламентації господарських взаємовідносин між сільськогосподарськими, зберігальними, переробними, транспортними підприємствами та мережею збуту готової продукції. На початкових стадіях це вирішується за допомогою встановлення міжгосподарських договірних зв'язків (горизонтальна інтеграція), у подальшому — шляхом створення єдиної інтегрованої структури, яка забезпечує замкнутий цикл виробництва (вертикальна інтеграція). Отже, під вертикальною інтеграцією розуміють розвиток міжгалузевих зв'язків, співпрацю сільськогосподарських, промислових та інших підприємств АПК, які технологічно пов'язані між собою єдиним процесом виробництва сільськогосподарської сировини, її промислової переробки та реалізації готової продукції [2, с. 121].

Вертикальна інтеграція є механізмом, що забезпечує максимальний рівень координації між ланками ланцюга формування вартості через формування єдиного центра управління і контролю за транзакціями та господарською діяльністю. Серед можливих способів здійснення такої інтеграції — створення управляючих компаній, поглинання, злиття компаній, які знаходять-

ся в ланцюгу формування продукції. Саме такий механізм практично повністю усуває ризики взаємовідносин незалежних суб'єктів господарської діяльності, відкриває шлях до розподілу ренти на "вищих" та "нижчих" рівнях даного ланцюга [3, с. 23]. Таким чином, основними формами міжгалузевих відносин в агропромисловій сфері є вертикальна та горизонтальна інтеграція [4, с. 23]. Нижче пропонується групування проаналізованих тенденцій, котрі мають властивості горизонтальної чи вертикальної інтеграції в частині факторного впливу на господарську діяльність у рамках процесів агропромислової інтеграції (табл. 1).

У результаті аналізу різних поглядів і тверджень можна виокремлюються основні групи, які формуються за умов факторного впливу на інтеграційні процеси в агропромисловому комплексі, так, на думку Пугач А.М. на розвиток інтеграційних процесів впливає цілий комплекс різного роду чинників, які можна об'єднати в три основні групи: внутрішньогалузеві, міжгалузеві і макроекономічні. До внутрішньогалузевих слід віднести: ступінь технічної оснащеності; собівартість виробництва сільськогосподарської продукції; якість і конкурентоспроможність продукції; коефіцієнт використання генетичного потенціалу тварин і рослин; концентрація, спеціалізація та диверсифікація виробництва; ступінь забезпечення потужностями зі зберігання продукції. Міжгалузеві чинники такі: монополізм промислових підприємств; диспаритет цін; розвиток ринкової, виробничої і соціальної інфраструктури; розвиток системи маркетингу в аграрній сфері. Серед макроекономічних чинників слід виділити: цінову політику держави; податкову політику; фінансово-кредитну політику; страхову політику держави; рівень державного аграрного протекціонізму; правове забезпечення інтеграційних процесів [6,

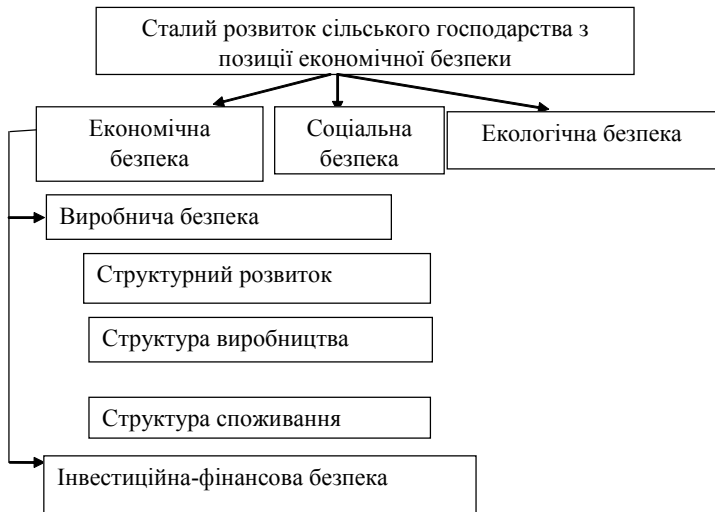

Рис. 1. Структура сталого розвитку сільського господарства з позицій економічної безпеки

Джерело: на основі [1, с. 55].

с. 75]. Деталізація, яку пропонує автор певною мірою розкриває основні тенденції, які можуть мати вплив на формування інтеграційних процесів в аграрному секторі.

До основних чинників, які формують та стимулюють розвиток інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки країни можна віднести: група впливу, що диктують ринкові відносини та сам ринок на макрорівні — пропозиція, попит, конкуренція як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, щодо мікрорівня то це — поведінка господарюючого суб'єкта товаровиробника на ринку, можливість забезпечення повноцінності партій відповідно договорів, швидкість поповнення сировинної бази для забезпечення процесів господарювання, здатність забезпечити маркетингові заходи для просування фірми на ринку. На-

Таблиця 1. Позитивні та негативні сторони агропромислової інтеграції

Горизонтальна інтеграція		Вертикальна інтеграція	
Позитивна сторона	Негативна сторона	Позитивна сторона	Негативна сторона
Зниження витрат (ліквідація дублюючих процесів)	Зміна зайнятості виробничої структури (при ліквідації дублюючих процесів)	Оптимізація внутрішніх процесів виробництва продукції	Входження до нового ринку (брак досвіду)
Зниження витрат за рахунок ефекту масовості (оптова закупівля)	Зниження рівня диверсифікації	Зменшення витрат виробництва	Залежність від постачальників
Зниження витрат за рахунок зменшення конкуренції і трансакцій	Довгостроковість інтеграційних процесів	Зменшення впливу зовнішнього середовища	Зменшення гнучкості (необхідність врахування потреб власного виробництва)
Використання договорів контрактації, що забезпечує фермерам гарантований ринок збуту, а переробникам сировинну базу	Заплутаність умов контактів	Створюються сприятливі умови для широкого провадження досягнень науково-технічного прогресу	Зменшення робочих місць у результаті підвищення технологічної оснащеності
	Значні штрафи та санкції за невиконання договорів	Збільшення масштабів виробництва та скорочення збиткових підприємств	Витіснення дрібних підприємств
Свобода вибору каналів реалізації продукції	Наявність численних посередників	Створення єдиного апарату управління (забезпечення оптимальне поєднання територіального та галузевого управління)	Втрата інтегрованих підприємств самостійності
Розширення міжгалузевих зв'язків	Вимивання коштів з фермерів	При створенні сільгоспвиробниками своїх переробних виробництв підвищується конкурентоспроможність	Низький технічний і технологічний рівень переробки продукції, що знижує її якість

Джерело: на основі [4, с. 51; 5, с. 377].

ступна група впливу — це чинники, які націлені на зниження витрат за рахунок здійснення оптових закупівель. Тобто постає питання, якими партіями здійснювати поповнення своїх ресурсів, що необхідні для нормального процесу відтворення. Тут на макрорівні виникає потреба аналізу та постійного моніторингу інформаційного забезпечення господарських процесів в відповідності до політичної, нормативно-законодавчої, кредитної та податкової ситуацій в актуальному ринковому середовищі. На мікрорівні — до чинників розвитку відноситься стан безпосереднього учасника інтеграційного формування з можливими перевагами та недоліками такого стану.

За сучасних умов господарювання варто дотримуватися всіх необхідних чинників та правил, які впливають на формування загальної картини запровадження механізму інтеграційних зрушень в аграрному секторі. Виконання необхідних умов у ринковій економіці спонукає до адаптації інтеграційних процесів з усіма паралельними течіями, які мають місце в зазначеному середовищі. Так, за рахунок адаптивності інтеграції можлива нормалізація попиту та пропозиції, налагодження системи здорової, прозорої конкурентної боротьби на ринку. Стимуляція пошуку нових каналів збуту та вихід на міжнародні ринки. Не можна забувати про вплив кон'юнктури ринку на діяльність будь-якого господарюючого об'єкту в частині його товарної пропозиції в рамках економічних відносин, які носять ринкових характер. Приведення всіх ринкових процесів до єдиного знаменника в частині інформаційного та інноваційного забезпечення. Управління збутовими процесами, швидкісний ефект та своєчасність маркетингової кампанії в просуванні товару чи суб'єкта на ринку. Вдала можливість з конкурента перетворитися на партнера й шукати шляхи нарощення своїх потужностей і можливостей в єдино-вірному векторі розвитку. Така перспективність використання інтеграційних процесів у системі господарювання та реалізації свого продукту підприємствами в кінцевому результаті впливає і на виникнення здорової конкуренції між різними країнами, тобто вихід на нові рівні відносин, що дає підвищення іміджу та престижності країни на міжнародній арені, популяризує ідею взаємодії між господарюючими суб'єктами в середині країни, розвиток ринкового середовища в частині забезпечення умов його функціонування та розповсюдження новітніх технік і технологій, а також інноваційних методів управління. Все вищезазначене говорить про переваги, які можуть забезпечити інтеграційні процеси для суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки.

Але можливі і недоліки запровадження такого способу управлінських рішень, які стосуються укрупнення, об'єднання та визначення господарства-домінанта, яке може просто подавити розвиток більш менших учасників інтеграційних перетворень, за рахунок відтоку ресурсів на користь більш потужних партнерів. У практиці ринкових економічних відносин досить розповсюдженні випадки поглинання, дробіння та знищення менш потужної компанії-конкурента з різних причин як матеріального, ресурсного, так і простого бажання бути першим, єдиним чи взагалі монополістом на ринку.

ВИСНОВКИ

Отже визначення економічної безпеки з точки зору уточнення тенденцій, факторів та чинників розвитку аг-

ропромислової інтеграції показує пряму залежність між стабільністю одного явища та запровадження інтеграційних процесів в аграрному секторі. Виокремлена група чинників в зовнішні та внутрішні не нова але деталізована в відповідності сучасним умовам господарювання. Розкриті основні аспекти переваг та недоліків для господарюючих суб'єктів, які мають на меті застосувати в системі управління своїм подальшим розвитком в довготривалій перспективі використати механізми агропромислової інтеграції. Що дасть змогу таким господарствам оцінити можливі переваги, ефекти та ризики, які можуть виникнути в процесі інтеграційних змін.

Література:

1. Костюк Т.О. Економічна безпека сільського господарства України: сучасний стан та прогноз. Журнал: АГРОСВІТ. 2017. № 17. С. 53—62.
2. Гуроров А.О. Вертикально інтегровані структури у сільському господарстві: економічні засади формування та розвитку. Економіка і прогнозування. 2011. № 1. С. 120—130.
3. Шукалович В.Ф. Вертикальна інтеграція в агробізнесі: ідентифікація понять та аналіз базових теорій. Журнал: АГРОСВІТ. 2014. № 1. С. 21—26.
4. Бурковський П.А. Агропромислова інтеграція як засіб пом'якшення диспаритетності економічних відносин в агро-секторі. Журнал: АГРОСВІТ. 2016. № 13—14. С. 48—55.
5. Томілін О.О. Формування міжгалузевих зв'язків як один з чинників утворення міжгалузевих відносин в аграрній сфері економіки. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. Вип. 4. С. 372—377.
6. Пугач А.М. Інтеграційні процеси в сфері аграрної освіти, науки та виробництва як визначальна умова розвитку аграрного ресурсного потенціалу України. Інвестиції: практика та досвід. Серія: "Державне управління". 2015. № 13—14. С. 74—77.

References:

1. Kostyuk, T.O. (2017), "Economic security of agriculture of Ukraine: current state and forecast", *Ahrosvit*, vol. 17, pp. 53—62.
 2. Hutorov, A.O. (2011), "Vertically integrated structures in agriculture: economic principles of formation and development", *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 1, pp. 120—130.
 3. Shukalovich, V.F. (2014), "Vertical integration in agribusiness: identification of concepts and analysis of basic theories", *Ahrosvit*, vol. 1, pp. 21—26.
 4. Burkovskiy, P.A. (2016), "Agro-industrial integration as a means of mitigating the disparity of economic relations in the agricultural sector", *Ahrosvit*, vol. 13—14, pp. 48—55.
 5. Tomilin, O.O. (2012), "Formation of cross-industry relations as one of the factors of formation of inter-branch relations in the agrarian sphere of economy", *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, vol. 4, pp. 372—377.
 6. Puhach, A.M. (2015), "Integration processes in the field of agricultural education, science and production as a determining condition for the development of agrarian resource potential of Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*. Seriya: "Derzhavne upravlinnia", vol. 13—14, pp. 74—77.
- Стаття надійшла до редакції 19.09.2019 р.*